

GAZA CREȘTINĂ ȘI CIVILIZATĂ DIN IMPERIUL BIZANTIN ȘI SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN DIN GAZA

MIRCEA WEINGART

Absolvent Master

Motto: „În Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, se cuprind toate puterile de refacere ale omului din orice timp și, implicit, toate comorile de înțelepciune (Col. 2,3). În el avem răspunsul la toate problemele care se pun rând pe rând, din interes teoretic sau din aprigă luptă cu greutățile vieții, spiritului omenesc.”¹

„Toți suntem slabi sau bolnavi în privința credinței putând-o afirma cel mult prin cuvânt. Numai cel ce s-a vindecat de boală, fără mijloace materiale, arată că a crezut cu putere”.²

I. Prezentare sintetică asupra Gazei în antichitatea pre-creștină, și a Gazei creștine și civilizate, ca parte a Imperiului Roman de Răsărit, în secolele III-VI d.Hr. Aspecte privind viața socială, culturală și religioasă

I.1. Introducere

În Gaza creștină și civilizată, ca parte a Imperiului Roman de Răsărit între secolele III și VII d.Hr., s-a petrecut minunea transformării ei dintr-o zonă a idolatriei și de relativ mică dezvoltare culturală și economică, cu toate că în trecut avusese și perioade mai bune, într-o zonă de mare importanță spirituală datorită mănăstirilor creștine ce găzduiau oameni cu viață sfântă, dar și culturală și economică. Credința creștin ortodoxă este marele dar minunat pe care Domnul nostru Iisus Hristos ni-l dă spre mântuirea noastră. Nașterea, apărarea și răspândirea ortodoxiei au fost de la început și până astăzi însoțite de multe jertfe ale celor care au propovăduit-o și au vrut să trăiască plenar ca ortodocși creștini. Așa a apărut dreapta credință și în Gaza, cu multe jertfe, cu multe împotriri ale idolatriilor și necreștinilor. Mulți Sfinți au fost în Gaza, iar conducătorii acestui teritoriu care au ascultat de sfaturile Sfinților de acolo, au făcut ca Gaza să ajungă unul din centrele importante ale antichității din zona Mării Mediterane. În această lucrare se prezintă modul de vindecare sufletească și trupească de către Sfinții Varsanufie și Ioan din Gaza,

---

¹ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Ediția a II-a, Ed. Omniscope, Craiova, 1993, p.6.

² *Filocalia*, Vol. XI, Sfinții Varsanufie și Ioan, Scrisori duhovnicești, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae Ediție electronică, Apologeticum, 2005, p. 97.

viețuitori ai Mănăstirii Serid de lângă cetatea Gaza, rezultând concluzii practice pentru noi de a putea trăi sănătos sufletește și trupește în mod ortodox viața de zi cu zi, într-o lume ce seamănă din ce în ce mai mult cu cea din Gaza de dinaintea Întropării Mântuitorului nostru Hristos.

Scurtă prezentare a Gazei antice

Gaza este o zonă din vestul Palestinei. Istoria milenară a Gazei, aflată la intersecție de drumuri din Orientul Apropiat a debutat în epoca Bronzului recent (circa 1500 î.Hr.). Despre Gaza a scris Nicolae Iorga astfel³ „De multă vreme, Bizanțul se hrănea din substanța Asiei. Capadocia dăduse odinioară pe cei trei corifei ai creștinismului oriental, Vasile și cei doi Grigore. Apoi Asia Mică neîncetându-și tributul, Siria a fost aceea din care au venit prin școala din Gaza podoabele literare ale acestei mari domnii (a împăratului Iustinian)... Siria a mai dat încă Didascaliile folositoare sufletului” ale unui Sfânt Doroteu originar din Gaza”. Orașul a fost important sub stăpânirea filistenilor, care au ajuns acolo în secolul XII î.Hr., urmași de cananeeni și evrei din secolul VII î.Hr. Situat între Egipt și Mesopotamia, Gaza constituia o centură ce unea Africa și Asia. În antichitatea clasică a fost rapid elenizată, și acolo s-au confruntat un creștinism ce se înfiripa și un păgânism viguros. În Antichitatea târzie a fost un bastion strălucitor literar și religios.⁴ Înainte de cucerirea ei de către arabi în 635 a fost un centru important de educație cu o școală faimoasă de retorică și cu poeți importanți, dar a fost și centru al credințelor păgâne până la venirea Episcopului de Gaza pe nume Porfirie ce a venit de la Constantinopol în 401 și a convins pe împărăteasa Eudoxia ca să sprijine demolarea templului lui Zeus Marnas, și să se construiască o biserică în Gaza, ceea ce s-a și realizat. Școala din Gaza a continuat să înflorească având ca rezultat faimoși scriitori ca Chorikios de Gaza și Procopius de Gaza. Scriitorul monah Dorotei de Gaza era originar din această cetate, la fel și istoricul bisericesc Sozomen. Fondatorii cunoscuți ai monahismului Palestinian din Gaza în secolul IV sunt Sfinții Hariton și Ilarion.⁵ Portul cetății Gaza se numea Constantia (sau Maiuma) și era punct terminus al unui drum comercial important de mărfuri precum tămâia, și condimente, venite din porturi de la Oceanul Indian prin Mecca și Medina din Peninsula Arabică.⁶ Cea mai veche mențiune despre Gaza este în Analele faraonului Tutmes al III-lea, care în perioada anilor 1480 î.Hr. a efectuat mai multe campanii

---

³ Nicolae Iorga, *Istoria vieții bizantine*, Editura Enciclopedică Română, București, 1974, pp. 167-169.

⁴ *Gaza, Des Cananéens aux chrétiens*, Le Monde de la Bible, Édité par Bayard Presse S. A., 2015.

⁵ Brouria Bitton-Ashkelony, Aryeh Kofsky, *The monastic school of Gaza*, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2006.

⁶ John H. Rosser, *Historical Dictionary of Byzantium*, Scarecrow Press, 2001, p.165.

militare în Canaan, și este scris acolo de orașul Gaza care a permis armatelor egiptene să treacă spre Canaan pentru a-l cuceri și pentru a-și menține controlul asupra lui.

Sintetic, se pot astfel enunța câteva etape principale ale istoriei antice a Gazei, cu următoarele caracteristici astfel⁷:

Etapa influenței egiptene și filistine, Gaza fiind situată între Egipt și regatele din nordul Gazei:

- oraș egiptean;
- oraș filistin;
- un puternic oraș comercial.

Etapa influenței grecești:

- oraș elenistic;
- Gaza oraș în Imperiul Roman;
- un oraș înfloritor;
- finalul Gazei păgâne.

În Antichitatea târzie între secolele III și VI d.Hr.:

- un oraș splendid cu arhitectură de polis grecesc și unele influențe romane;
- Din punct de vedere etnic erau greci, romani, arabi, samarineni, urmași ai filistenilor, evrei;
- spectacole de teatru, hipodrom, festivaluri profane și festivaluri religioase;
- nivel de trai ridicat spiritual, cultural, educational și material;
- ruptură cu lumea bizantină.

Un ținut creștin și de mănăstiri între secolele III și VI d.Hr.:

- loc de refugiu duhovnicesc;
- oraș aflat pe ruta de pelerinaje spre Sinai și Ierusalim.

Mențiuni despre Gaza în Sfânta Scriptură⁸

Facerea 10

Cap. 19

Și ținuturile lor se întindeau de la Sidon, spre Gherara până la Gaza, iar de aici spre Sodoma, Gomora, Adma și Azeboim până spre Lasa.

---

⁷ *Gaza, Des Cananéens aux chrétiens*, Le Monde de la Bible, Édité par Bayard Presse S. A., 2015, pp 2-3.

⁸ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982.

Deuteronomul - A cincea carte a lui Moise. Cap. 2,23

Și pe Hevei, care locuiau prin sate chiar până la Gaza, i-au pierdut Caftorimii, care se trăgeau din Caftorim, și s-au așezat în locul lor.

Cartea lui Iosua Navi

Cap. 10

41. Și i-a bătut Iosua de la Cadeș-Barnea până la Gaza și tot ținutul Goșen până la Ghibeon.

Cap. 11

22. Și n-a rămas niciunul din Anachimi în pământul fiilor lui Israel, ci numai în Gaza, în Gat și în Așdod au rămas din ei.

Cap. 13

3. De la Sicor, care este la răsărit de Egipt, până la hotarele Ecronului, la mieznoapte, se socotesc cele cinci căpetenii filistene: Gaza, Așdod, Ascalonul, Gat și Ecronul.

Cap. 15

47. Așdodul și cetățile care țineau de el și satele lui; Gaza cu cetățile care țineau de ea și satele ei până la râul Egiptului și până la Marea cea Mare, care este hotar.

Cartea judecătorilor

Cap. 6

4. Și stăteau la ei în corturi, mâncând roadele pământului până la Gaza, și nu lăsau pentru hrana lui Israel nici oaie, nici bou, nici asin.

Cap. 16

1. Venind însă odată Samson la Gaza, a văzut acolo o femeie desfrânată și a intrat la ea.

2. Și li s-a spus oamenilor din Gaza: „Samson a venit aici”. Atunci aceștia l-au înconjurat și l-au pândit toată noaptea la porțile cetății și s-au ascuns toată noaptea, zicând: „Să așteptăm până se va lumina de ziuă și să-l ucidem!”

21. Atunci l-au luat frunțașii Filistenilor și i-au scos ochii și l-au dus la Gaza și l-au legat cu două lanțuri de aramă și râșnea în temniță.

Cartea întâia Paralipomena (întâia a Cronicilor)

Cap. 7

28. Moșiile lor și locurile lor de locuit au fost: Betelul și cetățile care țineau de el, spre răsărit Naaranul, spre apus Ghezerul și cetățile care țineau de el; Sichemul și cetățile care țineau de el până la Gaza și cetățile ce țineau de aceasta.

Ieremia

Cap. 47

1. Cuvântul Domnului care a fost către proorocul Ieremia pentru Filistenii, înainte de a lovi Faraon Gaza.

5. „Gaza a pleșuvit și va pieri Ascalonul, cu rămășița văilor lui”. Până când îți vei face tăieturi de jale în piele?

Cartea întâia a Regilor

Cap. 6

17. Iar buboaiile cele de aur pe care le-au adus Filistenii jertfă Domnului pentru păcat erau: unul pentru Așdod, unul pentru Gaza, unul pentru Ascalon, unul pentru Gat, unul pentru Ecron.

Faptele Sfinților Apostoli

Cap. 8

26. Și un înger al Domnului a grăit către Filip, zicând: Ridică-te și mergi spre miazăzi, pe calea care coboară de la Ierusalim la Gaza; aceasta este pustie.

II. Monahismul creștin în Palestina și Sinai în antichitate

Prezentare sintetică

Monahismul Palestinian de la Sfintele Locuri și din Sinai⁹

În secolul IV, în Palestina, dezvoltarea mănăstirilor se datorează în special prezenței Sfintelor Locuri acolo. Pelerinii mergeau în special în zona Ierusalimului precum și în deșertul Iudeii. Mănăstirea Sfânta Ecaterina de la poalele Muntelui Sinai a cunoscut o viață monahală înfloritoare prin recitarea acesteia de către împăratul Justinian (527-565). Aici tradiția monahală a Egiptului antic s-a desăvârșit în sinteza realizată de Pateric sau apoftegmele părinților din pustiu. Sfântul Ioan Scărarul (580-650), este autorul scrierii *Scării* urcușului spiritual, o adevărată sumă mistică a epocilor monastice anterioare. Sinaiul a rezistat de-a lungul veacurilor ca o adevărată insulă monahală în mijlocul lumii musulmane. Sfânta Ecaterina este astăzi cea mai veche mănăstire creștină din lume cu viață liturgică neîntreruptă. În secolele al V-lea și al VI-lea monahismul a cunoscut o înflorire fără precedent în Palestina. Existau două centre monahale importante: unul în pustiiul Gazei, iar celălalt în Ierusalim, în pustiiul Ierihonului, al Iordanului și al Mării Moarte. Întemeietorii ai monahismului palestinian sunt considerați de tradiție Sfinții Ilarion și Hariton (275-345). La sfârșitul secolului al IV-lea și începutul celui de-al V-lea mari personalități ale creștinismului veniseră din

---

⁹ Pr.Prof.Dr. Daniel Benga, curs: Istoria Bisericii Universale, Istoria monahismului răsăritean (Egipt, Palestina, Siria, Constantinopol, Muntele Olimp, Muntele Athos, Începuturile. Secolele IV-VIII), pp.7-9.

Occident și întemeiaseră mănăstiri în jurul Ierusalimului. Melania cea Bătrână (+410) și Melania cea Tânără (+439) au sprijinit centrele monahale din jurul Ierusalimului, ultima întemeind împreună cu soțul ei Pinian două mănăstiri pe Muntele Măslinilor. Fericitul Ieronim și-a trăit ultimii ani ai vieții ca monah, într-o mică grotă lângă cea a Nașterii Domnului de la Betleem.

În pustia Mării Moarte a venit în 405 Sfântul Eftimie, originar din Melitene (Armenia), aducând cu el tradiția petrecerii Postului Mare în pustie, practică ce a influențat decisiv monahismul palestinian. După ce a întemeiat o lavră între Ierusalim și Ierihon, Eftimie cel Mare (+20 ianuarie 465) a devenit părinte al monahilor pustiei. Contemporan cu Sfântul Eftimie a fost Sfântul Gherasim de la Iordan (+5 martie 475), un monah care trăia împreună cu un leu, restaurând prin această viețuire starea paradisiacă. Între ucenicii săi au strălucit Sfântul Teodosie cel Mare (+11 ianuarie 529) și Sfântul Sava cel Mare (+5 decembrie 532), care au întemeiat două mănăstiri în pustia Iordanului. În lavra Sfântului Teodosie se practica viața chinovitică, în timp ce în lavra Sfântului Sava se trăia idioritmic.

În secolul al VI-lea, Ioan Moshu, bun colecționar al zicerilor părinților pustiei, trăind în jurul anului 570 în Lavra Faran, a adunat în *Limonariu (Livada duhovnicească)* vieți și învățături ale monahilor din Palestina, Siria, Egipt și Sinai. Spre deosebire de Siria și Egipt monahismul palestinian a fost mai aristocratic, datorită originii citadine a monahilor, a relațiilor directe cu patriarhul de Ierusalim, dar și a apropierii de localități cu viață intelectuală precum Ierusalim, Cezareea, Schitopolis și Gaza. Aici s-a constituit în secolele următoare marea sinteză liturgică valabilă până azi în Biserica Răsăritului, născută din simțul deosebit pentru măsură al monahismului palestinian. Tipiconul Sfântului Sava a devenit baza pe care tradiția ulterioară constantinopolitană a dezvoltat rânduielele liturgice. Alți monahi de origine savaită - Sfântul Andrei Criteanul, Sfântul Ioan Damaschin și Sfântul Cosma de Maiuma - au dezvoltat imnografia și poezia creștină, și Octoihul, Triodul și Penticostarul Bisericii Ortodoxe.

Centre monahale importante de atunci erau cele de la Constantinopol, Capadocia, Siria, Palestina, Egipt, Mesopotamia și alte regiuni, inclusiv pe teritoriul țării noastre, în Dobrogea de unde au venit la Sfintele Locuri și în Egipt Sfinții Gherman și Ioan Casian. Dobrogea a fost mult timp sub influența grescească, elenistică, prin cetățile grecești de la Marea Neagră, printre care Tomis și Callatis. Este interesant că se pare că Sf.Ap. Andrei a plecat spre Sciția Minor, Dobrogea de astăzi din Palestina prin portul Gazei, adică Maiuma, după cum remarcă jurnalistul grec George Alexandrou în cartea sa dedicată Sf. Ap. Andrei „El a ridicat crucea sa pe gheață” (He Raised His Cross On The Ice).¹⁰

---

¹⁰ <https://chirho88888888.wordpress.com/2019/11/30/sfantul-apostol-andrei-a-efectuat-4-calatorii-misionare-si-a-petrecut-20-de-ani-in-dacia/>.

Monahismul din Gaza

O regiune a Palestinei cu o puternică viață monahală era Gaza creștină ca parte din Imperiul Roman de Răsărit, oraș în care a supraviețuit mult timp religia tradițională de acolo care era idolatră¹¹.

Gaza și Eleutheropolis (aflat între Gaza și Ierusalim) sunt centre importante monahale palestinienne ale perioadei secolelor II-VI d.Hr., cu legături strânse la început mai ales cu monahismul egiptean, ulterior și cu cel din Iudeea.¹² Sfântul Ilarion cel Mare, căruia fericitul Ieronim i-a scris biografia este considerat părintele monahismului palestinian. Sf. Ilarion este unul din asceții ce a fost monah în Egipt, și care s-a stabilit apoi aproape de portul Maiuma al Gazei, de unde era de origine, din localitatea Tavata (Tabatha). Merge apoi în Egipt, în Libia, în Sicilia, în Dalmația, și se duce la Domnul în Cipru în 371. Ucenicul său Isichie, a rămas în Gaza la mănăstire. Ca urmare a influenței exercitate de Sf. Ilarion, au devenit călugări ca la 2.000 de oameni. Din viața Sf. Porfirie de Gaza aflăm că 1.000 de călugări au fost prezenți la sfințirea bisericii numită Eudoxiana, în onoarea împărătesei Eudoxia, la 14 aprilie 407. În secolul V, monahismul în regiunea Gaza era dezvoltat, fiind monahi autohtoni și străini, mai ales din Egipt, din Schetis, care erau atacați de triburile barbare în anii 407, 434, 444. În regiune erau și sihaștrii și călugări ce trăiau în comunități.

Mănăstirile creștine ortodoxe din Gaza, în antichitate, ca locuri de refugiu duhovnicesc și locuri de vindecare sufletească și trupească

O primă mănăstire importantă este a starețului Isaia care după un timp petrecut în Schetis (Egipt) și după un pelerinaj la Sfintele Locuri, s-a instalat după anul 431 la Beit Daltha, lângă Gaza, unde a stat până la adormirea sa în 491. Isaia a trait zăvorât în chilia sa, comunicând doar prin intermediar cu ucenicul său Petru Egipteanul, dar o comunitate cenobitică s-a format care dădea asistență duhovnicească celor dornici de aceasta. Au rămas cincizeci și nouă de cuvinte (Logoi) de la avă Isaia, denumite *Asketicon*. Extrase din aceste cuvinte sunt inserate în colecția sistematică a Apoftegmelor Părinților.

La mănăstirea avvei Isaia din Gaza, monahii s-au opus după 451, hotărârilor Sinodului IV de la Calcedon, care după ei ar fi divizat unitatea indivizibilă a lui Hristos. Viața avvei Isaia, a fost scrisă de un avocat din Gaza, Zaharia, autor și al unei Istории ecleziastice. Prietenia dintre Zaharia și Enea, celebrul sofist din Gaza, permit presupunerea existenței relațiilor între cercurile monahale cultivate și scoala literară din Gaza, ambele înfloritoare. Enea poate să fi discutat cu avă Isaia, probleme ridicate de Platon, Aristotel

---

¹¹ idem, *Gaza, Des Cananéens aux chrétiens...*, pp.36-40.

¹² Derwas J. Chitty, *The desert a City*, St.Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1999, p.14.

sau Plotin. O altă mănăstire importantă din regiunea Gaza, anume cea a avvei Serid, a acceptat hotărârile de la Calcedon deși spiritualitatea acestor călugări erau în general pe linia celor ale avvei Isaia. Mănăstirea Serid a fost înființată la sfârșitul secolului al V-lea la Tavata, satul Sfântului Ilarion, de călugărul egiptean Varsanufie, «marele bătrân». Serid era cel prin care Varsanufie care era zăvorât în chilia sa comunica cu alții. Un alt «mare bătrân», Ioan Profetul, ocupa o chilie la fel ca avva Varsanufie în aceeași mănăstire. Varsanufie și Ioan au lăsat o vastă corespondență de 850 scrisori cu răspunsuri la întrebări foarte diverse puse de călugări și de laici sau de episcopi. Mai multe scrisori sunt adresate avvei Elian, care a succedat avvei Serid ca egumen. Se spune că această mănăstire a existat până la mijlocul secolului al VII-lea. Printre destinatarii corespondenței, a fost monahul Dorotei de Gaza cu o sută de scrisori ce permit de a vedea evoluția spirituală a sa de la intrarea în mănăstire. Dorotei, cu ucenicul său Dositei, om sfânt, au întemeiat o nouă mănăstire pe la anul 540, între Gaza și Maiuma. Au lăsat scrieri ascetice în tradiția Sf. Varsanufie și Ioan. În afară de mănăstirile de călugări au existat și mănăstiri de maici. Este cunoscută asemenea mănăstire, situată între Ashkelon și Gaza. Nu se știe ce au devenit mănăstirile din Gaza după invazia persană din 614, ce cauzase numeroase distrugerii în Palestina, ca masacrele de călugări la Ierusalim și din deșertul Iudeii, și nici după invazia și ocupația arabă de la mijlocul secolului al VII-lea.

Școala monahală din Gaza

În același timp în care marele centru al monahismului a prosperat în Deșertul Iudeii începând din secolul al IV-lea d.Hr., o comunitate intelectuală monahală a înflorit în regiunea Gaza din secolul patru până în secolul al șaptelea producând o bogăție de opere literare: instrucțiuni monahale, tratate istorice și hagiografice, culegeri de întrebări și răspunsuri, scrisori și polemică și alte compoziții duhovnicești creștine, sediul principal fiind Mănăstirea Serid din Gaza unde au trăit Sfinții Varsanufie și Ioan. Monahismul din Gaza a dispărut demult, dar putem învăța și astăzi multe de la această școală a creștinismului și să punem în viața practică aceste minunate și sfinte învățături.¹³

III. Aspecte privind îndrumarea duhovnicească la Sfinții Varsanufie și Ioan din Gaza

În Gaza Sfinților Varsanufie și Ioan, limitele dintre mănăstire și oraș par să se estompeze deoarece monahii și mireniile apelează cu toții la aceiași

---

¹³ Brouria Bitton-Ashkelony, Aryeh Kofsky, The monastic school of Gaza.

părinți spirituali.¹⁴ Astfel, Scrisorile Sf. Varsanufie și Ioan ne oferă un tablou detaliat al acestei spiritualități care atinge toate persoanele, relațiile interpersonale, cu bucurii duhovnicești, dar și tristeți, și depresii sufletești, din toate domeniile vieții. Conținutul scrisorilor este foarte variat, incluzând subiecte precum ispite, probleme de ordin practic privind proprietăți individuale sau servicii publice, aspecte sociale privitoare la relațiile creștinilor cu evreii și cu păgânii, superstiții, chestiuni legate de practicarea magiei, chestiuni teologice și liturgice etc.” Corespondența Sf. Varsanufie și Ioan ne oferă un cadru viu al modului în care a fost aplicată îndrumarea spirituală în monahismul din Gaza, în contextul zilnic și imediat și a acoperit o gamă largă de probleme practice specifice vieții.

Acești părinți duhovnicești de la Tavata au avut un sistem extrem de suplu de autoritate spirituală, unic în creștinismul răsăritean mediteranean. Includerea mirenilor în această corespondență extinde înțelegerea tradițională asupra îndrumării spirituale, ca o activitate doar pentru monahi. În primul rând cei doi Mari Bătrâni au conlucrat îndeaproape cu avă Serid în procesul îndrumării spirituale. Sf. Varsanufie furniza principiile mai abstracte ale disciplinei ascetice, avă Serid se ocupa de călăuzirea comunității monastice din Tavata, iar Sfântul Ioan se ocupa de problemele mai practice ale laicilor și monahilor.

Cei trei îndrumători spirituali nu au acționat izolați, ci și-au asumat roluri complementare de îndrumare spirituală. Acest sistem de călăuzire spirituală, promovat de cei doi Mari Bătrâni, s-a inspirat în bună măsură din textul de la Gal. 6, 2: „Purtați-vă sarcinile unii altora și așa veți împlini legea lui Hristos”.

Asumarea păcatelor ucenicului

Unul dintre cele mai impresionante aspecte ale avăi Varsanufie a fost asumarea păcatelor ucenicului, astfel părintele duhovnicesc participă concret la transformarea lăuntrică în bine a ucenicului său. Astfel, în Scrisoarea 239, Sf. Varsanufie afirmă clar că el „poartă poverile, greșelile și rătăcirile” ucenicilor.

Îndrumător care oferă sfaturi

De aceea, părintele spiritual își asumă atât poziția unui îndrumător care oferă sfaturi, și care se pune chezaș pentru ucenicii săi. Sf. Varsanufie scrie unui fiu duhovnicesc: „Așa ne-a învățat Însuși Domnul nostru Iisus Hristos să facem nu voia noastră, ci pe a Lui, precum El a făcut-o pe a Tatălui (In 6, 38). După El am întins și eu peste tine aripile mele până azi. Și port poverile, greșelile și disprețuirile (...) și nepăsările tale”. Deci „purtător-de-sarcini”, a fost unul dintre cele mai remarcabile și inovative practici ascetice din Antichitatea târzie.

---

¹⁴ Daniel Lemeni, „Ava, spune-mi un cuvânt!” Dinamica îndrumării spirituale la Părinții deșertului Scrisorile Sfinților Varsanufie și Ioan: un „curs de îndrumare duhovnicească prin corespondență” Doxologia, Iași, 2016, pp. 66-75.

Scopul părintelui duhovnicesc

Scopul părintelui duhovnicesc era, în esență, acela de a-și ajuta ucenicii să atingă desăvârșirea spirituală, îndrumându-i nu numai cu sfatul, ci și asumându-le păcatele și căderile din viața duhovnicească. Astfel faptul că, spre deosebire de tendința de a formaliza pocăința, reducând-o la actul instituțional de spovedanie sau de mărturisire în fața preotului sau episcopului, metanoia monastică era mult mai flexibilă și ea era trăită în mod esențial de către ucenic în relația discretă cu părintele său spiritual. În calitatea lor de părinți duhovnicești, cei doi Bătrâni nu urmăreau să impună un cod de reguli generale cu privire la viața duhovnicească, ci mai curând ei urmăreau să ofere răspunsuri extrem de personale la întrebări și contexte de viață concrete. „Eu nu vreau ca tu să fii sub lege, ci sub har” rezumă atitudinea celor doi Bătrâni cu privire la viața ascetică.

La fel ca și la Părinții pustiei, ceea ce contează cu adevărat nu e canonul, ci persoana, nu regula fixă, ci oamenii în varietatea și unicitatea lor. În Scrisoarea 137b, o esență a „școlii din Gaza”, Sf. Varsanufie se vede pe sine însuși ca un ghid care sfătuiește nu doar potrivit experienței sale, ci mai curând ca fiind inspirat de Duhul Sfânt și vorbind „de la Dumnezeu” (Scrisorile 373, 462). De aceea, ucenicul care își încredințează sufletul Bătrânului, de fapt el și-l încredințează lui Dumnezeu (Scrisoarea 361). Astfel se arată că ucenicul nu poate să crească spiritual în propria sa cale fără adevărata „gură a lui Dumnezeu” (cf. *Scrisoarea 373*), care este părintele său. Învățăturile ascetice ale Sfinților Varsanufie și Ioan au fost o continuare a practicilor duhovnicești specifice spiritualității deșertului. Comunicarea prin întrebări și răspunsuri, realizată în mod desăvârșit la Părinții pustiei, a fost dezvoltată și promovată sub forma minunatei colecții de scrisori a celor doi Mari Bătrâni. În aceste „Scrisori”, se relevă imaginea societății antice târzii din secolul VI d.Hr. din Palestina prin imagini ale vieții sociale, politice și economice, cu marea varietate de persoane, de la țăran, monah, hoț și până la episcop. Răspunsurile Marelui Bătrân Varsanufie și a Sf. Ioan numit Profetul, se referă la situații diverse pentru isihăști, clerici și mireni cu funcții mici și mari. Cei doi Bătrâni din Gaza formează în esență o școală a Creștinătății. Ava Varsanufie și ava Ioan sunt chemați de oameni pentru a le vindeca patimile sufletești și de a-i învăța stăpânirea acestor patimi. Pe calea spre perfecțiune egoismul este un obstacol major. Ca exemple sunt cuvintele 5, 7, 35 ale Sf. Ioan. Sf. Varsanufie se adresează către doi prieteni (Scrisoarea 646), astfel că unul din ei căsătorindu-se era îngrijorat cum să păstreze relația cu prietenul său și le spune să examineze simțămintele în inima sa ca și criteriu de a vedea dispoziția către prietenul său.

Regula de aur este: „Facă-se voia ta!”

Baza constă în renunțarea treptată la a face doar voia proprie, acest mod marcând pentru Bătrâni esența Creștinătății. Regula de aur este: *facă-se voia ta*. Necesitatea de a cere sfat este un sistem de direcționare spiritual, și un ucenic creștin bun este cel ce renunță la voia sa pentru a face ascultare de Bătrânii care îl îndrumă pe calea mântuirii, și să nu facă nimic fără sfat. Răspunzând unui pios mirean preocupat de sufletul său, avă Varsanufie spuse: „dacă cineva crede că poate face ceva singur fără să-I întrebe pe Părinți acela acționează în afara legii și nu face nimic legitim iar dacă acționează punând întrebări acela împlinește Legea și Proorocii. A întreba este un semn de smerenie și cineva ce face așa îl imită pe Hristos care s-a umilit ca să fie slujitor altora. Este scris: „fă totul cu sfat” (Proverbe, 24:71 [LXX 31:4]).) A avea un îndrumător duhovnicesc nu e doar smerenie după exemplul chenozei lui Hristos, ci este paradoxal singura comportare legitimă pentru un om ce se străduiește să facă voia lui Dumnezeu. Sf. Ioan Profetul a scris că „libertatea este adevărul manifestat în mod evident”. Libertatea înseamnă că inima persoanei trebuie să fie complet expusă îndrumătorului său duhovnicesc care aude și judecă gândurile prezentate fără ascunzișuri. Esențial este ca relația să fie reciprocă de deschidere între părintele spiritual și ucenic chiar și dincolo de moarte. Fiecare este dependent de celălalt. Acestea se regăsesc în Scrisori, mai ales cele dintre cei doi Bătrâni și mirenii pioși pentru care valorile și idealurile creștine erau puse la încercare de problemele vieții. Răspunzând unui laic zelos care a întrebat ce să facă dacă cineva insultă religia și blasfemiează Sfânta credință, Sf. Ioan Profetul îi reaminti esența mesajului: „tu știi că nu este corectare prin rău ci doar prin bine”. Deci trebuie răspuns cu blândețe și răbdare și fără agitație.

Modele de sănătate sufletească și atitudine în fața bolilor: Sf. Varsanufie și Ioan. Omul creștin sfânt în antichitatea târzie

În Imperiul Roman de Răsărit, din care făcea parte și Gaza, era constantă cercetarea sihaștrilor, a monahilor și monahiilor pentru a cere sfaturi duhovnicești și pentru viața de zi cu zi.¹⁵ În secolele V și VI d. Hr. creștinii sperau că există câțiva oameni aleși între ei sau în regiunea lor, femei sau bărbați, care prin nevoințele lor ascetice au dobândit un grad mare de apropiere de Dumnezeu, care îi iubește ca pe copiii Săi și le ascultă rugăciunile lor pentru credincioși, ale căror păcate îi țineau la distanță de El. În timpul epidemiei de plagă bubonică, Sf. Varsanufie cel Mare, Marele Bătrân din Gaza a spus că „sunt trei oameni care sunt fără pată în fața lui

---

¹⁵ Peter Brown, *The Tanner Lectures on human values, Aspects of the Christianisation of the Roman World, Arbiters of the Holy: The Christian Holy man in late antiquity*, Delivered at Cambridge University, November, 1993.

Dumnezeu, și au depășit măsurile omenești și care au primit puterea de a lega și dezlega păcatele oamenilor. Ei vor sta drept pentru a asigura că lumea nu va dispărea, și prin rugăciunile lor, Dumnezeu va avea milă de oameni. Cei trei sunt Ioan din Roma, Ilie din Corint și altul din zona Ierusalimului. Și sunt încrezător că ei vor dobândi mila lui Dumnezeu”. Unul din cei trei era Marele Bătrân, Sf. Varsanufie, care din smerenie nu s-a numit pe sine. Oamenii cu viață sfântă aveau un rol mare în viața creștinilor de atunci, în perioada antichității târzii.

Sf. Varsanufie și Sf. Ioan din Gaza. Scrisorile duhovnicești ale lor către monahi și mireni. Prezentare generală¹⁶

Cadrul monastic al mănăstirii Serid din Gaza, și viața sfinților de acolo, pe scurt

Sf. Varsanufie și Sf. Ioan din Gaza au fost Părinți duhovnicești și mari nevoitori în prima jumătate a sec. VI, în mănăstirea întemeiată de avă Serid starețul, la sud de Gaza, în Tavata. Varsanufie a murit pe la 540, fiind supranumit „Marele Bătrân”, iar Ioan, supranumit „Proorocul”, s-a dus la Domnul între 530 și 535. Serid, starețul mănăstirii, a murit cu 14 zile înaintea lui Ioan. Avă Dorotei a fost unul din ucenicii lor și conducătorul bolniței mănăstirii, și s-a retras din mănăstire după moartea lui Ioan. Lui îi vor fi adresate vreo sută de Scrisori de către cei doi Bătrâni. Cei doi bătrâni viețuiau închiși fiecare în chilia lui. Serid le aducea întrebările scrise ale unor monahi și mireni și ei îi răspundeau ce să le scrie acelora.

Scurtă prezentare a Scrisorilor Sf. Varsanufie și Sf. Ioan din Gaza

Scrisorile se referă la patimi și virtuți, în limba română fiind traduse de Pr.Prof. Dumitru Stăniloae în volumul XI din Filocalie. Conținutul scrisorilor este înrudit cu cel al Patericului. „Scrisorile” conțin sfaturi date la întrebările unor oameni care încercau să le aplice în situații concrete ale vieții, cu ispite, și greutăți. Sfaturile date în aceste „Scrisori” au un deosebit realism și țin seama de nivelul duhovnicesc al celor ce întrebau. De la cei mai avansați duhovnicește se cer lucruri mai mari, de la cei mai puțin avansați se cer lucruri mai modeste, după măsura lor. Astfel sfaturile pot fi de un real folos și pentru monahi și pentru mireni credincioși, dar îndeosebi pentru preoții duhovnici. Sf. Varsanufie și Sf. Ioan doresc în sfaturile lor adresate celor ce le cer îndrumarea în primul rând smerenia, care e condiția iubirii de Dumnezeu și de oameni, o supremă virtute a omului. Numai cei ajunși la smerenie s-au ridicat peste toate patimile. Smereniei i se opune slava deșartă, care îl face pe om egoist. Slava deșartă poate lua multe și foarte subtile forme, care pot înșela pe om. Pentru a ajunge la smerenie e nevoie de o atenție

---

¹⁶ idem, Filocalia, Vol. XI Sfinții Varsanufie și Ioan, Scrisori duhovnicești..., pp.3-23.

pătrunzătoare la sinele propriu, pentru a surprinde mișcările slavei deșarte și a le curăți și a le îndepărta.

Teme prezente în „Scrisori”

Smerenia dobândită în principal prin tăierea vocii proprii, ascultarea și supunerea față de autoritatea Părintelui duhovnicesc

Dobândirea smereniei se face mai ales prin tăierea vocii proprii, ascultarea și supunerea față de Părintele duhovnicesc. Slava deșartă, de care sunt legate și celelalte patimi, pot schimba ființa omului până a-i da acestuia impresia că tocmai această formă falsă, este ființa lui adevărată și o susține ca și cum adevărata lui voie în mod greșit. Omul trebuie ajutat să renunțe la această voie a lui. Prin smerenie omul ajunge la sinele său real. Sinele curățit se descoperă ca sine dependent de Dumnezeu, Care, aduce în om marea lumină și omul își vede micimea sa, lipsa de sens în egoismul său, și această micime a sa fiind recunoscută face imposibilă existența proprie fără Dumnezeu, cu atât vede mai clar că nu poate exista decât prin Dumnezeu, ca temelie a sa.

Omul cu imperfecțiuni și neputințe, ca posibile cauze ale bolilor

Smerenia omului constă în faptul că își dă seama de limitele lumii și ale sale prin trăirea multor imperfecțiuni (boli, moarte, incapacitatea lumii de a-l satisface cu adevărat pe om), având o continuă insatisfacție și o neputință de a ajunge în cunoașterea totală a lumii. Lumea e finită pentru că nu e una cu Dumnezeu și e creată de Dumnezeu cel infinit și e în legătură cu El și cu omul ca chip al Lui. Omul nu poate dispune cu totul nici de existența ei fizică și nu poate ajunge la marginile ei. Omul progresează în cunoașterea lumii, dar progresează în cunoașterea unor aspecte specificate la nesfârșit ale aceluiași legi generale, rămânând cu cunoașterea lumii fizice și a sa într-un plan finit. Acestea arată că sinele omului și lumea, fiind finite, în neputință de a se cuprinde una prin alta, sunt dependente, dar nu una de alta, ci de o realitate superioară. Dumnezeu e necreat, lumea e creată la fel ca și omul. Dar ele ar putea dobândi perfecțiunea rămânând în comunicare deplină cu Dumnezeu. Numai libertatea ființelor conștiente create poate duce lumea la perfecțiune. Dumnezeu este liber, și e și iubitor, și a creat lumea din iubire. Numai o lume creată poate fi o lume a libertății și a iubirii, pentru că e opera unui fundament personal liber și iubitor. Prin explicarea lumii și a omului ca fiind creații ale lui Dumnezeu, credința creștină face dependentă creșterea omului de smerenia lui, cu conștiința dependenței de Dumnezeu Creatorul, dar și de iubirea lui față de acest Creator, care îl ține pe om în legătură cu El, prin iubire.

Răbdarea necazurilor și a bolii pot fi cale spre mântuire

Un mare rol în înaintarea omului spre chipul cu care a fost creat de Dumnezeu îl are răbdarea necazurilor care întărește pe om în duh, iar căutarea

de a se sustrage de necazuri îl molesește spiritual. Prin răbdarea necazurilor omul arată că tăria lui nu-i vine de la lume, ci doar de la Dumnezeu cel atotputernic și iubitor. Puterea răbdării necazurilor îi vine omului din legătura cu Hristos, Fiul lui Dumnezeu făcut om, care a suportat crucea din iubire pentru noi, nefiind covârșit de durerile ei. Înaintarea omului spre adevăratul chip al său este o înaintare din puterea lui Hristos și spre asemănarea cu Hristos ca om; ea are o țintă hristocentrică. Numai răbdarea și smerenia pot duce pe oameni la unirea iubitoare între ei, așa cum a voit Hristos și această unire o pot realiza ei doar în Hristos. Această unire cu Hristos ne desăvârșește și prin faptul că odată cu ea realizăm și unirea între noi. În acest scop s-a făcut Fiul lui Dumnezeu om, ca să devenim una cu El.

Hristos ca model de răbdare a necazurilor

Hristos a realizat acest chip adevărat al omului prin smerenie (chenoză) și prin cruce. Prin moartea lui Hristos ca jertfă de Sine învățăm și luăm putere să ne pregătim spre moartea noastră ca ieșire dintr-o viață egoistă, ce ne împiedică de la o deplină comuniune. Prin ea se face simțit planul vieții spirituale superioare, caracterizată prin bunătate și iubire în viața veșnică.

Sf. Varsanufie despre folosul ce se dobândește în viața de aici, atât prin răbdarea necazurilor, ca greutăți temporare, cât și prin smerenie

Prin necazurile pământești, care slăbesc patimile noastre, se dă omului o pace tot mai mare din partea grijilor pentru lucrurile lumii acesteia. De aceea pacea, „odihna” aceasta este o altă importantă stare duhovnicească, accentuată mult de Sf. Varsanufie și Ioan. Prin aceasta se arată că lumea e făcută nu ca să ne robească spiritul, ci ca să fie transfigurată prin spiritul nostru unit cu Dumnezeu, ca să fie luată în stăpânire de spiritul nostru. Sf. Varsanufie arată că această odihnă se dobândește ca arvună încă în viața de aici, prin răbdarea necazurilor, și a greutăților, și prin smerenie și așa înaintăm spre veșnica odihnă a vieții viitoare, care e o bucurie în iubirea în care vom viețui veșnic.

Odihna cea veșnică se obține prin răbdarea necazurilor, iertarea tuturor, prin iubirea față de altul arătată prin rugăciune, abținerea de la facerea de rele și prin rugăciunile Sfinților

Odihna veșnică la care ajung cei ce se întăresc de aici în răbdarea necazurilor are în ea și o liniște a conștiinței de a nu fi făcut rău altora, sau de a fi obținut iertarea lor pentru relele ce le-au făcut. De aici marea importanță ce se acordă în aceste „Scrisori” iertării unora de către alții și rugăciunilor unora pentru alții. Amândouă contribuie la înaintarea în smerenie și la eliberarea de slavă deșartă. Comuniunea e ajutată în mod deosebit de rugăciunile unora pentru alții. Nimeni nu se mântuiește singur, deci să fim

uniți, mai ales când vrem să ne prezentăm în fața Dumnezeului iubirii și care vrea să ne adune pe toți în Sine. De aceea în această silință de a ne uni unii cu alții, arătată mai ales în rugăciune, este El însuși lucrător. Doar în iubirea unul față de altul arătată prin rugăciune ne desăvârșim fiecare și rugându-ne unii pentru alții, ne răspunde Dumnezeu cu împlinirea rugăciunilor noastre.

„Scrisorile” arată importanța rugăciunii unora pentru alții, dar mai ales a rugăciunii sfinților

Această carte duhovnicească este poate cea mai importantă din perioada Părinților bisericești care vorbește mult și concret despre importanța rugăciunii unora pentru alții, dar mai ales a rugăciunii sfinților pentru noi. Toți se întîlnesc între ei și cu Dumnezeu prin rugăciune. Fiecare devine responsabil pentru mântuirea celorlalți și chemat să lucreze pentru ea prin rugăciune. Lucrurile sunt relative în viziunea „Scrisorilor”, dar importantă este persoana omenească: „Ce ar folosi omului de ar câștiga lumea toată, iar sufletul și l-ar pierde”? Dar nu pot să mă mântuiesc fără grija de a ajuta pe alții să se mântuiască. Astfel lucrurile n-au preț decât pentru oameni, ci doar ca să fie folosite spre sporirea comuniunii dintre ei și spre înaintarea la veșnica lor comuniune în viața viitoare.

Toate lucrurile și cosmosul, au un sens doar pentru oameni la fel și ideile și cărțile sunt percepute de diferitele conștiințe, pentru folosul vieții noastre și al veșnicei noastre comuniuni. Persoanele umane, cu toată valoarea lor superioară, nu pot crea cosmosul și nu-și pot menține singuri viața în el, deci trebuie să fie o existență personală superioară cosmosului, existența care l-a putut crea. Iertarea reciprocă, rugăciunea unora pentru alții, smerenia, refuzarea slavei deșarte, sunt mijloace care pot duce spre chipul omului iubitor și pot da raporturilor dintre oameni sensul de a-i duce pe toți spre Împărăția cerului, a iubirii desăvârșite.

„Scrisorile” descriu ridicarea treptată a omului din tot ce l-a coborât din omenescul firesc al lui, care nu se poate realiza decât prin comuniunea dintre oameni, ce provine din comuniunea lor cu Dumnezeu. Lucrarea aceasta o face nu numai Dumnezeu cu fiecare din ei și fiecare cu sine, dar permanent ajutați de Dumnezeu și de credincioșii mai duhovnicești. Viața deplină și fericită este doar în comuniune, în depărtarea de orice egoism. Astfel o recomandare statornică a celor doi Bătrâni este pe de o parte tăierea voii proprii, pe de alta silința noastră de a împlini voia lui Dumnezeu care ne iubește pe toți și vrea ca toți să ne iubim și care ne dă și puterea ce ne întărește spre acestea. Căci voia lui Dumnezeu, contrar voii noastre egoiste, este voia care îmbrățișază pe toți în iubire. Împlinind această voie a lui Dumnezeu, contribuim și noi în mod real la împlinirea cererii: „Fie voia Ta”. Iar prin aceasta la împlinirea celeilalte cereri: „Vie Împărăția Ta”.

Credința în Sfânta Treime, în Domnul Iisus Hristos și în lucrarea Duhului Sfânt lucrează spre mântuirea noastră împreună cu lucrarea omenească

Oamenii sunt creați de Tatăl Ceresc iubitor care are un Fiu iubit. Viața veșnică se dă fiecărei persoane prin unirea cu Iisus Hristos, Fiul veșnic al Tatălui veșnic, făcut om pentru noi. Mântuirea veșnică prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca om pe veci, și prin jertfa Sa și prin Învierea Sa, iar omul, cu voia lui să lase patimile ce îl cuprind în mod egoist și prin unirea omului cu Hristos cel Înviat la viața de veci.

Ridicarea omului din starea patimașă și unirea sa iubitoare cu Hristos cel înviat se face prin lucrarea Duhului Sfânt și astfel se îndumnezeiește, și crește tot mai mult în umanitatea sa, ce tinde după comuniunea iubitoare și după viața veșnică în Sfânta Treime. Credința creștină are la baza mântuirii ceea ce a făcut Dumnezeu cel în Treime prin creație și prin Iisus Hristos ca Fiu Întrupat al Tatălui. În hristologie este împlinirea mântuirii prin unire veșnică cu Hristos și astfel se face desăvârșirea umanității noastre. Fiul lui Dumnezeu a luat umanitatea noastră și a desăvârșit-o. Hristos lucrează pentru noi prin Duhul Său cel Sfânt. Aceasta este atât o pneumatologie, cât și o concepție despre om adică o antropologie. Mântuirea omului e unirea lui activă cu Hristos care lucrează în om prin Duhul Sfânt. Mântuirea începe cu ieșirea omului din egoismul său, și intrarea și creșterea în comuniunea cu Hristos, realizată atât prin Hristos în Duhul Sfânt cât și prin omul întărit de Hristos. Eforturile spre această curăție nu le poate face omul decât în Hristos, adică conlucrând cu puterea Lui și avându-l pe El ca model. Așadar dacă ați înviat cu Hristos, căutați cele de sus, unde se află Hristos, șezând de-a dreapta lui Dumnezeu... Căutați cele de sus nu cele de pe pământ, căci voi ați murit și viața voastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu... Drept aceea omorâți mădularele omului pământesc: desfrânarea, necurăția, patima, pofta cea rea și lăcomia (Col 3, 1-5).

Hristos lucrează în noi prin Duhul Său cel Sfânt. Duhul Său cel Sfânt este puterea sfințitoare a noastră. Hristos „ne-a dat nouă arvuna Duhului” (II Cor. 5, 5). Mântuirea constă în pătrunderea și sălășluirea Sf. Treimi prin Hristos în noi, pentru a ne umple și pe noi și între noi de dragostea dintre Persoanele Treimii.

Pr. Stăniloae subliniază aspectul mântuirii prin faptele noastre morale, ascultarea de duhovnic fiind, prin tăierea voci ucenicului, una din faptele morale mântuitoare, după exemplul Sf. Varsanufie și Ioan din Gaza. Scrisorile Sf. Varsanufie și Ioan sunt de mare folos duhovnicesc atât pentru monahi, cât pentru toți credincioșii Bisericii noastre. Titlul, „Carte prea folositoare de suflet”, este cel sub care a fost publicată prima dată la Veneția, de Sf. Nicodim Aghioritul, și retipărită cu mici îmbunătățiri la Volos în 1960 și la Tesalonic în 1974, și explicarea titlului este prin cuvintele: „Spre folosul

tuturor creștinilor drept credincioși”. „Scrisorile” acestea sunt răspunsuri potrivite în orice timp la o mulțime de întrebări puse de monahi, dar și de mireni, întrebări care în forma pusă atunci sau în forme asemănătoare, preocupă pe orice creștin. În anul 1803 Sf. Nicodim Aghioritul, Athos, a trimis spre publicare la Veneția și aceasta scriere după un manuscris foarte vechi din biblioteca Mănăstirii Lavra din Sf. Munte. De viața Sf. Varsanufie, numit Marele Bătrân, și a Sf. Ioan, numit Proorocul, s-au ocupat cel dintâi Sf. Nicodim Aghioritul în „Introducerea” la ediția sa, descriind mai ales virtuțile lor ce rezultă din „Scrisorile” lor, și tot ce e știut despre viața lor se cuprinde în scrisorile lor.

IV. Câteva aspecte practice în învățăturile duhovnicești ale Sf. Varsanufie și Ioan¹⁷

Sf. Varsanufie și Sf. Ioan, celălalt Bătrân, își cunoșteau gândurile fără să comunice. Astfel când unuia din cei doi doi li se cerea sfatul, și apoi se cerea același sfat și celuilalt, sfatul era același. Sf. Varsanufie spuse astfel că „Dumnezeul lui Varsanufie este același cu Dumnezeul lui Ioan”. (Scrisoarea 224). Prin îndelunga practică de sfătuie duhovnicească ei au ajuns la unitatea în gând. Sf. Varsanufie lucra în deplină cooperare cu Sf. Ioan și cu avă Serid, formând o echipă duhovnicească ce a dus la formarea duhovnicească a multor ucenici cât și progresul general al cetății Gaza, ai cărei conducători veneau adesea să ceară sfat de la acești duhovnici Sfinți.

Boală și vindecare

Mulți mireni căutau vindecare la acești Sfinți. Un mirean a primit sfat de la Sf. Ioan să-și stropească cu apă sfințită animalul bolnav (Scrisoarea 753). Altuia i s-a îmbolnăvit fiul, și Sf. Ioan i-a răspuns „noi ne rugăm, dar aparține lui Dumnezeu să facă milă cu el. Conformează-ți voia ta cu a lui Dumnezeu și dă-I mulțumire pentru toate (I, Tes. 5,18).” Dar fiul lui muri, și Sf. Ioan spuse: „Ți-am spus să-ți tai voia ta pentru Dumnezeu, arătându-ți prin aceasta moartea lui.” (Scrisoarea 778). Cineva a întrebat pe Bătrânul Ioan dacă va trăi sau va muri, și Bătrânul i-a răspuns că ceea ce contează este mântuirea, spunându-i astfel: „637. Întrebare: Un alt mirean, iubitor de Hristos, a întrebat pe același Bătrân Ioan dacă va mai trăi sau va muri? Și i-a răspuns așa: Răspuns: Dacă-ți spun ca vei muri, îți vei lucra mântuirea în chip silit. Căci văzându-te în gura morții, îți vei arunca lucrurile ca silit. Dar dacă aștepti să mai trăiești mult timp și-ți vine dorința să te mântuiești, vei îndrepta

---

¹⁷ Jennifer L. Hevelone Harper, *Disciples of the desert. Monks, laity, and spiritual authority in sixth century Gaza*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2005, pp.37-38.

gândul tău spre bine nesilit. Și atunci, chiar de vei muri curând, îți vei lucra mântuirea în chip liber și nu silit. 638. Întrebare: Dar cum? Dacă face cineva un bine de frica morții, aceasta nu se socotește spre mântuire? Răspuns: Nu e la fel mântuirea lucrată de silă și rea lucrată din libertate. Dar și aceea e mai bună decât a nu face nimic. Căci e spre pierzanie sufletului a nu face nimic, cât timp suntem stăpâni pe noi înșine. Cunoscând deci că sunt cu puțință amândouă, folosește-te de fapte ca un om cuminte și nu ca fecioarele nebune cărora li s-a închis camera de nuntă, pentru ca n-au avut rodul milosteniei și al facerii de bine.”

Probleme juridice și economice

Mulți au venit să ceară sfat privind relațiile interpersonale. Astfel, în Scrisorile 667 și 668: Unuia i-au intrat hoții în casă, fără a fura ceva, el considerând că asta s-a întâmplat pentru păcatele lui, acest gând fiind acceptat de Sf. Ioan. S-a pus problema dacă trebuiau deferiți justiției hoții sau nu. Sf. Ioan a răspuns că din egoism pot fi deferiți justiției, dar dacă Dumnezeu a îngăduit să se întâmple ceva, justiția nu poate schimba planul lui Dumnezeu. „667. Întrebare: Alt mirean iubitor de Hristos a întrebat pe Marele Bătrân, zicând: Au intrat niște hoți în casa noastră pentru păcatele noastre, dar n-au luat nimic din ea. Să pun în mișcare urmărirea lor, sau să fac pe neștiutorul? Răspuns: Dacă socotim că hoții au intrat pentru păcatele noastre, iar Dumnezeu, pentru iubirea lui de oameni, n-a îngăduit să ni se facă vreun rău, de ce să voim să ne răzbunăm și să nu lăsăm toate în seama lui Dumnezeu, care a zis: „A mea este răzbunarea, Eu voi răsplăti.” (A doua lege, 32, 35; Rom. 12, 19)? Dacă ne temem de Dumnezeu când îi vedem pe ei pătimind de ceva, trebuie să-i ajutăm după puterea noastră. Dar fiindcă n-am ajuns la treapta aceasta, ca să nu cădem cu voia în slava deșartă, să nu le facem nici bine, nici rău. Ci să mulțumim celui ce nu ne-a făcut nouă după păcatele noastre. 668. Întrebare: Dar dacă, s-a întâmplat ca ei să fure ceva din ale noastre, ce trebuie să facem? Răspuns: Stă în puterea celor desăvârșiți să disprețuiască toate. Iar cei din a doua treaptă pot să-și ia înapoi cele ce le-au pierdut, sau să-și păgubească puțin, cugetând la strâmtorarea acelor și la nevoia ce o au de cele pe care le cer. Aceasta îl poate face uneori pe vreunul să se folosească și de legile pe care aceia le-au nesocotit. Dar să știm, că lucrul acesta este odrasla iubirii de arginți și pricinuește vătămare sufletului nostru. Și călcăm și porunca ce zice: „De voiește cineva să se judece cu tine și să-ți ia mantaua, dă-i și haina” (Mt. 5,40).”

Familia și gospodăria

Mirenii din Gaza se plâneau că rudele lor le supuneau la test angajamentul lor spre viața duhovnicească, implicându-i în viața lumească. În Scrisoarea 767 cineva se adresează Sf. Ioan, arătând că tatăl său îi vorbea doar

de cele lumești. „767. Întrebare: Tatăl meu după trup îmi vorbește mereu despre lucruri materiale ce nu aduc nici-un folos sufletului și sunt necăjit că trebuie să-l ascult. Dar nici nu vreau să-l fac să tacă. Ce să fac? Răspuns: Bine este, dacă poți să-ți muți mintea de la cele spuse de el, fie la rugăciune, fie la pomenirea cuvintelor lui Dumnezeu și la învățătura Părinților. În acest caz lasă-l să vorbească ceea ce vrea. Dar de nu poți, silește-te cu blândețe să-l oprești de la o astfel de vorbire și să-l îndemni să o mute la alta mai de folos, ca nu cumva întârziind în ea, să se afle în ea o cursă a vrăjmașului. Căci acela poate întinde cursa lui în chip nevăzut și printr-un cuvânt, numai să afle pe cineva care-l ascultă cu plăcere.”

Proprietatea și milostenia

Mirenii întrebau cum să dea milostenie, toată odată sau câte puțin, ca în Scrisoarea 617, „617. Întrebare: Un mirean iubitor de Hristos a întrebat pe celălalt Bătrân Ioan: Te rog, Părinte, să mă lămurești în lucrul acesta, ca să plec plin de bucurie. Fiindcă îmi stăruie gândul să fac bine din avuția mea, cum e mai de folos: Să dau câte puțin, sau dintr-odată mult? Răspuns: Frate, măcar că nu sunt în stare să-ți răspund cum trebuie, dar ai îndemnul Scripturii care zice: „Nu zice: Du-te și să te-ntorci și mâine îți voi da, putând face bine, căci nu știm ce va aduce ziua de mâine” (Prov, 3, 28). Din altă parte, sunt măsuri și fiecare face după măsura sa. Este unul care poate da puțin din veniturile lui. Și este altul ce dă a zecea parte din produsele lui, altul a patra parte și altul jumătate. Fiecare după măsura lui. Iar cel ce voiește să ajungă la măsura desăvârșită, să nu mă-ntrebe pe mine, cel de pe urmă dintre oameni, ci pe Învățătorul și Doctorul sufletelor, pe Iisus Domnul, care a spus acelui bogat „De voiești să fii desăvârșit, vinde-ți averile și le dă săracilor și vei avea comoară în ceruri, și venind, urmează-Mi Mie” (Mt. 19, 21). Prezența morții lângă noi să sprijinească gândul tău. Căci e ascunsă de tot omul. Să ne sârguim deci să facem bine înainte de a fi luați de aici. Căci nu știm în ce zi ni se va face chemarea. Să nu cumva să ne aflăm nepregătiți și să ne găsim împreună cu cele cinci fecioare nebune, care nu și-au luat ulei în candelile lor (Mt. 25, 1-2).

Să facem tot ce putem după slăbiciunea noastră și bun este Stăpânul tuturor să ne ia cu cele cinci fecioare înțelepte în camera Lui de nuntă la Bucuria cea negrăită împreună cu Hristos. Amin!, sau ce să dea cerșetorilor, ca în Scrisoarea 635 „635. Întrebare: Ce trebuie să dau săracilor ce vin prin case? Răspuns: Ceea ce ai la îndemână, fie puțină mâncare sau băutură, fie doi bănuți, fie unul. Dar dă numai fără supărare, cu frica lui Dumnezeu, căci prin aceasta se slujește Dumnezeu”, iar dacă cineva cere și nu are ce să dea, să se împrumute ca să poată dea?, ca în Scrisoarea 620 „620. Întrebare: Un mirean iubitor de Hristos a întrebat pe același Bătrân: Dacă cineva cere cuiva să-i dăruiască ceva și acela nu are, oare trebuie să se împrumute ca să-i poată da?

Răspuns: Dacă se cere cuiva să dea ceea ce nu are, osândă nu are. Căci Apostolul Petru, rugat de unul să-i dea ceva de pomană, a zis: „Argint și aur nu am” (Fapte. 3, 6). Și nu s-a împrumutat ca să-i dea. Iar dacă cineva nu are decât ceea ce-i este de trebuință, nici atunci nu trebuie să cheltuiască ceea ce are, la întâmplare, ca să nu-i lipsească lui și să se necăjească nesuportând lipsa aceluia lucru. Iar dacă cel căruia i se cere, îi spune celui ce-i cere: „Iartă-mă, nu am ce să-ți dau”, aceasta nu e o minciună, căci cel ce nu are decât ceea ce-i este de trebuință, nu are ce să dea altuia. Dar să spună celui ce cere: „Iartă-mă, că nu am decât ceea ce îmi este de trebuință”. Gândește-te la cele cinci fecioare, care rugate de celelalte să le dea untdelemn pentru candelile lor, le-au spus: „Nu cumva să nu ne ajungă nouă și vouă” (Mt. 25, 9). Din partea sa, Apostolul Pavel spune Corintenilor: „Să fie prisosul vostru spre împlinirea lipsei altora” (II, Cor. 8, 14), dar și: „Nu însă ca să fie altora ușurare, iar vouă necaz” (Ibid. 13).”

Interacțiunea socială dintre monahi și mireni

Erau mireni care se ocupau de problemele practice necesare Părinților, și deși laudabile acțiunile lor, totuși puteau apărea ispite. Bătrânul Ioan vedea dincolo de acțiunea individuală către motivația faptei pentru a determina valoarea ei morală, ca în scrisoarea 751, adresată unui mirean ce întreba dacă este păcat să muncești Duminică. Sf. Ioan răspunde astfel: „751. Întrebare: Oare e păcat a lucra Duminică? Răspuns: Pentru cei ce lucrează după Dumnezeu, nu e păcat. Căci Apostolul a zis: „Lucrând zi și noapte, ca să nu împovăram pe cineva” (I Tes. 2, 9). Dar pentru cei ce o fac din dispreț și lăcomie și în dorința de câștig urât, e păcat. Totuși bine este ca în ziua Învierii, în sărbătorile domnești (împărătești) și în cele de pomenire ale Apostolilor, să ne oprim de la lucru și să mergem la biserici. Căci aceasta e o tradiție de la Sfinții Apostoli.”

Vedeniile, ca efect al păcatului și al bolilor sufletești

Sf. Varsanufie spunea că vedeniile pot apare ca să arate cuiva că a păcătuit, ca în Scrisoarea 44: „44. Din binecuvântarea trimisă lui a dat slujitorului său dar nu din mâna sa căci nu era cleric, ci a pus-o în fața lui și acela a luat-o. Și primind a doua și a treia oară binecuvântarea, a făcut același lucru. Și făcând aceasta fără încuviințare nu și-a dat seama de greșală. Dar când s-a văzut pe sine ușurat de patimi prin rugăciunile Bătrânului a spus: s-au slăbit patimile în mine. Și după aceea a trimis să-l întrebe despre gândurile de hulă și nu a primit răspuns. Și mirându-se de pricină, deodată, prin îngăduința lui Dumnezeu, spre îndreptare, i s-a arătat lui o nălucă înfricoșătoare o dată și de două ori, care s-a mistuit îndată și umplându-se de multă tulburare, și-a adus aminte numai de greșala săvârșită cu pâinea. Căci uitase ceea ce spusese despre slăbirea patimilor. Și punându-și culionul trimis

lui odată de Bătrân, căzu de multe ori la pământ și se rugă să se învrednicească de milă. Dar mai des Sf. Varsanufie avertiza că vedeniile pot fi înșelare de la cel rău, ca în Scrisoarea 419: „419. Întrebare: Uneori văd în inima mea cum gândurile viclene dau târcoale cugetării mele ca fiarele, fără să-mi pricinuiască vreun rău. Ce este aceasta? Răspuns: Aceasta este o amăgire a vrăjmașului, care are ascunsă în sine mândria, ca să te încredințeze că gândurile rele nu te pot duce la nici-un rău și așa să se trufească inima ta. Dar nu te lăsa amăgit. Ci adu-ți aminte de slăbiciunea ta și de păcatele tale. Și cheamă numele lui Dumnezeu în ajutor împotriva vrăjmașului. Sfântul Varsanufie cel Mare se roagă la Dumnezeu pentru iertarea păcatelor uitate, iar Sfântul Ioan Profetul aduce înțelepciune și luminarea minții duhovnicești.

Actualitatea învățăturilor despre vindecare sufletească și trupească a Sfinților Varsanufie și Ioan cu posibile implicații misiologice

Sf. Varsanufie și Ioan consideră că scopul final al vindecării trupești și sufletești este mântuirea sufletelor și că Hristos este cel care vindecă, dar medicul poate interveni prin actul medical respectând poruncile dumnezeiești care permit sau interzic anumite practici care sunt sau nu conforme unei deontologii medicale ce se supune acestor porunci aplicate cu discernământ duhovnicesc și profesional. Preoții pot avea în consecință ca model de abordare a sfătuirii credincioșilor bolnavi sufletește și trupește pe Sfinții Varsanufie și Ioan, de asemeni credincioșii pot lua ca model de asumare a bolii și de acceptare a unor metode de tratament cu discernământ și sfat duhovnicesc și profesional competent dar numai prin respectarea poruncilor divine în scopul mântuirii.

Concluzii ^{18,19}

Cetatea Gaza și cetățenii secolului VI d.Hr. de acolo se aflau într-o lume cu mai multe sisteme de valori. Reputația orașului era datorată atât Școlii din Gaza cât și Mănăstirii din Tavata.

Episcopii și monahii asceți conclucrau îndeaproape cu cetățenii în Palestina secolului al VI-lea d.Hr. Sihaștrii aveau autoritate asupra episcopilor care le cereau sfatul. Scrisorile Sfinților Varsanufie și Ioan arată cum sihaștrii și episcopii cooperau pentru a conduce comunitatea creștină pe calea mântuirii. Prosperitatea Gazei pe la anul 570 era astfel încât un pelerin roman în Țara Sfântă spunea: „Gaza este un oraș splendid, plin de lucruri plăcute; oamenii din acest oraș sunt cei mai cinstiți, au distincție și manifestă o caldă

---

¹⁸ Glanville Downey, *Gaza in the early sixth century*, University of Oklahoma Press, 1963, p.162.

¹⁹ Daniel Lemeni, *Tradiția paternității duhovnicești în spiritualitatea creștină răsăriteană*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2012, pp. 60-69.

prietenie față de vizitatori”. Ascultarea de cuvântul Sfinților din Gaza, pe un loc de primă importanță fiind Sfinții Varsanufie și Ioan a dat aceste minunate roade: spirituale, culturale, economice, dar cel mai important este că societatea era în pace, și dreapta credință înflorea.

Spiritualitatea monastică de la mănăstirea Serid din Gaza unde au viețuit Sfinții Varsanufie și Ioan a fost originală deși a fost influențată de cea egipteană și în interacțiune cu monahismul palestinian din Ierusalim și deșertul Iudeii, situându-se în contextul perioadei bizantine timpurii. Comunitatea aceasta din Tavata a avut trei mari asceți, pe Sf. Varsanufie, Marele Bătrân, pe Sf. Ioan de Beersheva, Proorocul și pe avă Serid, starețul acestei mănăstiri, care a devenit o autoritate spirituală pentru comunitatea mai largă de creștini laici și monahi. La această mănăstire s-au respectat toate hotărârile dogmatice ale Sfântului Sinod, al IV-lea de la Calcedon. Ascultarea de duhovnic prin tăierea vocii proprii a ucenicului era regula de bază, și era în deplin accord cu dogmele elaborate la Calcedon, de Sfinții Părinți insuflați de Duhul Sfânt.

Laicii creștini din Bizanțul timpuriu nu făceau distincție între cele legate de familie și viața socială și cele de ordin duhovnicesc, chiar activitățile cele mai obișnuite zilnice aveau profunde ramificații duhovnicești. Cei doi sfinți Varsanufie și Ioan erau într-o relație de rudenie spirituală frățescă. Sf. Varsanufie a menținut relații fraterne cu ceilalți monahi. În calitatea lor de Părinți duhovnicești cei doi Bătrâni nu urmăreau să impună un cod de reguli generale cu privire la viața duhovnicească ci urmăreau să ofere răspunsuri foarte personale la întrebări pentru un context de viață foarte concret. „Eu nu vreau ca tu să fii sub lege, ci sub har”. (Scrisori 23, 35, 51). Astfel Scrisorile nu accentuează puterea spirituală a părintelui spiritual ca la omul considerat sfânt ci au în vedere aplicarea învățăturii de bază a celor doi Mari Bătrâni. Ideea principală subliniată de aceștia este tăierea vocii ucenicului, accentuată ca în nicio altă sursă a monahismului antic.

La acești doi Sfinți, virtuțile provin una din alta: smerenia dă naștere la înțelepciunea ascultării, iar ascultarea duce la practicarea celor trei virtuți teologice: credința, nădejdea și dragostea. Sf. Varsanufie face multe referiri la Sf. Scriptură pentru formarea ucenicilor și astfel spiritualitatea gazană se constituie într-o veritabilă școală a creștinismului, o punere în practică a valorilor și idealurilor evanghelice cu efect major și în trăirea unei vieți sănătoase cu sufletul și cu trupul.

V. Bibliografie

Cărți:

- Brouria Bitton-Ashkelony, Aryeh Kofsky, *The monastic school of Gaza*, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2006.

- Daniel Lemeni, „*Ava, spune-mi un cuvânt!*”. Dinamica îndrumării spirituale la Părinții deșertului Scrisorile Sfinților Varsanufie și Ioan: un „curs de îndrumare duhovnicească prin corespondență”, Ed. Doxologia, Iași, 2016.
- Daniel Lemeni, *Tradiția paternității duhovnicești în spiritualitatea creștină răsăriteană*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2012.
- Derwas J. Chitty, *The desert a City*, St.Vladimir`s Seminary Press, Crestwood, New York, 1999.
- *Gaza, Des Cananéens aux chrétiens*, Le Monde de la Bible, Édité par Bayard Presse S. A., 2015.
- Glanville Downey, *Gaza in the early sixth century*, University of Oklahoma Press, 1963.
- Jennifer L. Hevelone Harper, *Disciples of the desert. Monks, laity, and spiritual authority in sixth-century Gaza*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2005.
- John H. Rosser, *Historical Dictionary of Byzantium*, Scarecrow Press, 2001.
- Nicolae Iorga, *Istoria vieții bizantine*, Editura Enciclopedică Română, București, 1974.
- Peter Brown, *The Tanner Lectures on human values, Aspects of the Christianisation of the Roman World, Arbiters of the Holy: The Christian Holy man in late antiquity*, Delivered at Cambridge University, November, 1993.
- Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Ediția a II-a, Ed. Omniscope, Craiova, 1993.

Cursuri și lucrări universitare:

- Pr. Prof. Dr. Daniel Benga, curs: *Istoria Bisericii Universale, capitolul Istoria monahismului răsăritean (Egipt, Palestina, Siria, Constantinopol, Muntele Olimp, Muntele Athos, Începuturile. Secolele IV-VIII)*.

Izvoare:

- *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982.
- Sfinții Varsanufie și Ioan, Filocalia, Vol. XI, *Scrisori duhovnicești*, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ediție electronică, Apologeticum.

Resurse Internet:

- <https://chirho88888888.wordpress.com/2019/11/30/sfantul-apostol-andrei-a-efectuat-4-calatorii-misionare-si-a-petrecut-20-de-ani-in-dacia/>, accesat pe 10.01.2020.